

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

В.В. Александренко

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

*Тому, хто спокійно вбиває тварину, нескладно
вбити і людину.*

Піфагор

Постановка проблеми. Багатотисячна історія людства вже довела прямий зв'язок між культурним і моральним рівнем суспільства та тією увагою, яку воно приділяє питанням милосердя і захисту тварин.

Необхідність захисту тварин від жорстокого поводження визнана на міжнародному рівні. Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. визнає наявність у людини морального обов'язку перед тваринами, вказує на цінність домашніх тварин для суспільства, а також на те, що людину і цих тварин пов'язують особливо тісні зв'язки [1].

Жорстокість відносно тварин завдає шкоди не лише їм. Такі дії порушують громадську моральність, за умови їх вчинення в присутності малолітніх дітей розвивають у них жорстокість, агресію, байдужість до страждань живої істоти, сприяють формуванню садистських нахилів. Суспільна небезпека такого поводження полягає також у тому, що вона часто є чинником вчинення багатьох інших злочинів і правопорушень проти життя та здоров'я людини. Слідча і судова практика свідчать, що багато з тих, хто вчинив тяжкі злочини проти людини, починали зі знущання над тваринами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на актуальність вказаних питань, слід зазначити, що в Україні та країнах ближнього зарубіжжя до сьогодні вказана проблема не зустріла належної уваги серед вчених. Існують праці зарубіжних науковців: дисертації І.І. Лобова, статті К.Ю. Гаєвської, О.В. Богатової, В.С. Мірошніченко, О.В. Саратової, і вітчизняних науковців (І.А. Головка, статті Р.В. Вереші, О. Кондратьєвої, В. Копиляна, В.В. Кузнецова, О.О. Шуміла) були присвячені переважно розгляду кримінально-правових і кримінологічних питань жорстокого поводження з тваринами, і написані багато років тому. Серед робіт, в яких розглядалися окремі криміналістичні аспекти даної тематики, можна назвати лише монографію В.М. Кітаєвої та статтю С.І. Данилової (Росія) [2]. Проте, останні роботи, з огляду на обмежене коло висвітлюваних в них питань, не можуть претендувати на глибоке дослідження. Крім вказаних, будь-які криміналістичні публікації на цю тему до теперішнього часу відсутні. Таким чином, вказана проблема не може вважатися вирішеною.

Метою статті є розгляд кримінально-правових і криміналістичних аспектів жорстокого поводження з тваринами.

Основні результати дослідження. Останніми роками у світі все більшого визнання набуває думка, що гуманне поводження з тваринами – один із показників цивілізованості суспільства.

У 2006 р. Україна стала другою після Латвійської Республіки пострадянською країною, яка прийняла Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження». Даний Закон обмежує жорстоке поводження з домашніми, мисливськими, безпритульними, сільськогосподарськими тваринами, а також тваринами, які використовуються при проведенні наукових дослідів, в освітньому процесі і при організації розваг. Закон також забороняє пропаганду жорстокого поводження з тваринами, а також пропаганду полювання в системі дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти, вводить курси з екологічної етики і гуманного поводження з тваринами у вишах та школах [3].

До прийняття вказаного Закону на законодавчому рівні ці питання не врегульовувалися, за виключенням норм про кримінальну та адміністративну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. До цього випадки застосування державними правоохоронними та екологічними органами стягнень за адміністративні правопорушення були дуже рідко. Наприклад, у 2005 р. за ст.89 Кодексу України про адміністративні правопорушення («Жорстоке поводження з тваринами») до відповідальності було притягнуто лише 3 особи. Після прийняття Закону кількість притягнутих до відповідальності відразу збільшилася у декілька разів: у 2006 р. – 17 осіб, у 2008 р. – теж 17 осіб [4].

Стаття 299 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що жорстокість щодо тварин сприяє формуванню у громадян, особливо неповнолітніх, почуття байдужості до страждань живих істот, іноді закріплює у поведінці суб'єкта низькі прагнення (тягу), що породжує агресивність і насилля щодо оточуючих, глум над людьми. Тому даний злочин може вчинятися також у сукупності з іншими злочинами: хуліганством, незаконним полюванням, крадіжками (зокрема, худоби, свійських тварин), грабежами, розбійними нападами тощо (ст.ст. 115, 186, 187, 248, 249, 296, 300, 304 та ін. КК України).

Випадки жорстокого відношення до тварин тяжко травмують та деморалізують не тільки оточуючих, а й негативно впливають на самого правопорушника. В разі відсутності адекватної реакції суспільства та/чи держави, що засуджує таку поведінку, тим самим зробивши для себе висновок щодо її виправданості та допустимості, вказані особи надалі вчиняють антисоціальні проступки, спрямовані проти суспільства. Жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вихованням дітей, відродженням суспільної моралі, закріпленням правових основ держави.

Крім вказаних, існує інший, не менш важливий аспект вказаної проблеми. Мова йде про взаємозв'язок жорстокого ставлення до тварин і формування подальшої стійкої злочинної поведінки, пов'язаної з насильницькими діями,

що було помічено людьми здавна. Жорстокість до тварин найчастіше є відправною точкою подальшої злочинної поведінки.

Особливо тяжкі злочини проти життя людини, вчинені з особливою жорстокістю – це серійні вбивства, вчинені на сексуальному ґрунті (серійні сексуальні вбивства). Офіційна статистика не відбиває об'єктивний кількісний показник даної злочинності, оскільки вбивці намагаються всіляко приховати результати цих злочинів, а правоохоронні органи роками ведуть пошуки серійних злочинців. Як же відбувається формування особистості серійного вбивці?

Перше дослідження серійних сексуальних злочинців стартувало у 1984 р. у Національному Центрі аналізу насильницьких злочинів (NCAVC) ФБР. Автори описали їх через демографічні, еволюційні й особистісні характеристики. Було встановлено, що у осіб, які вчинили серійні вбивства на сексуальному ґрунті, з раннього віку відзначалася жорстокість стосовно більш слабких, дітей і тварин [5].

Провідний спеціаліст з проблеми серійних вбивств і соціальної агресії, професор О.О. Бухановський (відомий тим, що сприяв встановленню Чікатило) під час своїх досліджень встановив, що більше 60 % майбутніх серійних вбивць в дитинстві виявляли специфічно жорстоке ставлення до тварин [6]. Відомі американські дослідники Д. Хеллман і Н.Блекман встановили, що 75% з тих, хто звинувачувався у злочинах, пов'язаних з насильством над людьми, в дитинстві знущалися над тваринами [7]. Для деяких серійних вбивць у дитинстві були характерними симптоми так званої «тріади Макдональда»: страждав на енурез – вчиняв підпали – знущався над тваринами (Л. Вудхем, Д. Дамер, К. Кінкель, Кулик, Головкін, Ряховський та ін.) [8].

Вивчення представниками ФБР даних про дитинство серійних вбивць, встановлення того, що в ході розслідувань у більшості випадків було викрито факти насильства над тваринами, привернуло увагу громадськості щодо цього зв'язку. Після проведення низки власних досліджень американські науковці Келлерт (Kellert) і Фельтхаус (Felthous) заявили, що існує чіткий зв'язок між проявами жорстокості до тварин у дитинстві – і серйозною, постійною агресією проти людей, у дорослому віці. В якості додаткового доказу в одному з досліджень фахівці визначили, що найбільш агресивні злочинці здійснювали в дитинстві найжорстокіші злочини проти тварин [9].

Справедливо вважається, що ставлення до тварин є показником морального розвитку суспільства і нормального його функціонування. Від жорстокого поводження з тваринами до жорстокого поводження з людьми – один крок. «...Знищення тварин, знущання та їх мучення, не лише ображають моральні почуття громадян, але і, відбуваючись на очах дітей, розвивають в них такі негативні якості, як жорстокість і душевна черствість, байдужість до страждань живої істоти, здатність до формування садистських нахилів, тобто наносять значну шкоду їхньому вихованню» [10].

Невипадково фізична жорстокість до тварин, поряд з іншими формами асоціальної поведінки (злодійство, брехня, фізична жорстокість до людей), входить у клінічну картину проявів розладів поведінки Міжнародної класифі-

кації хвороб. У 1987 р. прояви фізичної жорстокості до тварин були внесені у «Довідник з діагностики і статистичного обліку розладів психіки» в якості критерію для діагностики поведінкових розладів [11].

Обґрунтовано вважається, що «суспільна небезпека даного злочину визначається тим, що жорстокість до тварин, їх катування сприяють формуванню у громадян, особливо у підлітків і молоді, почуття байдужості до страждань живих істот, іноді закріплює у поведінці суб'єкта низькі прагнення, що породжує часом агресивність та насильство відносно оточуючих, вандалізм, глум над людьми» [12].

Ще одним аргументом закріплення жорстокого поводження з тваринами в якості самостійного складу злочину слугує твердження, що жорстокість до тварин часто породжує багато злочинів. У своєму етико-юридичному нарисі «Людина і тварина» у 1899 р. доктор С. Фішер писав: «Багаторічні спостереження переконають, що діти, які знущаються над тваринами, іноді стають з часом схильними, більше за інших, до різних злочинів і що ті, які не утримуються від жорстокостей до свійської худоби, часто переносять цю необузданість як на членів своєї родини, так і на інших, їм підвладних людей. Це було однією з головних причин того, що майже у всіх західних державах встановлено доволі суворі покарання за жорстокість до тварин» [13, с. 215].

На межі ХХ-ХХІ століття проведені наукові дослідження і судова практика підтвердила результати спостережень, на які посилався С. Фішер. Як показують кримінологічні дослідження, чимало осіб, які вчинили насильницькі злочини: вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, розбої, хуліганство, будучи у малолітньому чи неповнолітньому віці, неодноразово знущалися чи вбивали тварин – котів, собак та ін. Не отримуючи належної оцінки своєї поведінки, жорстокість у них приймала стійкий характер і поступово перетворювалась у рису особистості, що в подальшому сприяло вчиненню антигромадських проступків, а надалі і злочинів [14]. Судова практика свідчить, що «...багато з тих, хто вчиняє тяжкі злочини проти особи, починали із знущань над тваринами» [15].

Коли у кінці ХХ століття об'єктом вивчення фахівців стали серійні вбивства за сексуальними мотивами, у роботах по цій тематиці все частіше можна було зустріти приклади, що наочно ілюстрували зв'язок між завданням страждань тваринам і подальшим вчинення жорстоких вбивств. Серійний вбивця В. Кулик у дитинстві вішав котів, яких ловив у дворі свого будинку [16]. Серійний вбивця-педофіл С. Головкін у віці 12 років спіймав і приніс додому кішку, щоб здійснити з нею ті дії, про які він мріяв стосовно хлопчаків, які погано до нього ставилися у школі. Повісивши кішку і відчленувавши їй голову, отримав, за його словами, приємні відчуття і таку бажану розрядку [17].

Таким чином, можна стверджувати, що жорстоке поводження з тваринами – це не лише прояв якихось дрібних особистісних вад людини. Це скоріше симптом глибоких ментальних проблем, оскільки результати досліджень психологів і кримінологів доводять, що люди, як вчинили акти жорстокості стосовно тварин, рідко на цьому зупиняються. Багато з них продовжують такі дії, але вже з людьми.

Тому кримінальний закон передбачає саме кримінальну відповідальність за жорстокість до тварин або її пропаганду (ст.ст. 299, 300 КК України). У випадку пропаганди жорстокості до тварин може бути застосована і ст.300 КК, яка передбачає відповідальність за «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості». 11 червня 2012 р. київський студент Олексій Ведула був засуджений до чотирьох років позбавлення волі за ст.ст. 299 і 300 КК України. Його спілльник, Роман Полібін, враховуючи помякшуючі обставини, отримав умовний термін покарання.

Проте, не дивлячись на величезну кількість випадків жорстокого поводження з тваринами в Україні, що мають місце як з боку приватних осіб, так і органів місцевого самоврядування, більшість правопорушень у сфері жорстокого поводження з тваринами залишаються безкарними.

Дані судової статистики свідчать про неефективну протидію жорсткому поводженню з тваринами. Зокрема, за даними Державної судової адміністрації у 2013 р. за ч. 1 ст. 299 КК України було засуджено 5 осіб і за ч. 2 ст. 299 – 1 особа. У першому півріччі 2014 р. – за ч. 1 ст. 299 – засуджено 7 осіб, за ч. 2 – 2 особи. Очевидною є суттєва невідповідність кількості притягнутих до відповідальності винних осіб фактичним проявам жорстокого поводження з тваринами, що наразі спостерігається в суспільстві. Під час написання даної статті через ЗМІ прийшло повідомлення про черговий випадок жорстокого поводження з тваринами – підпал притулку на Київщині, внаслідок чого в огні загинуло більше 70 собак, які там утримувалися.

Висновки. Вищевикладене наводить на думку, що правоохоронна система не бачить особливої небезпеки в жорстоких діях щодо тварин, і в той же час не має достатніх правових засобів ефективного попередження таких дій. Проте, характер зазначеної проблеми достатньо серйозний. Науковці переконливо довели взаємозв'язок жорстоких дій щодо тварин і насильницьких злочинів проти людей в подальшому. Іноді цьому передують тривалий проміжок формування відповідного «досвіду», який знаходить свій прояв саме у заподіянні страждань тваринам.

Введення в кримінальне законодавство ст.299 свідчить про ставлення суспільства і держави до подібних проявів поведінки людини. Встановлення правової (у тому числі кримінально-правової) заборони на жорстокі дії відносно тварин є необхідним заходом для захисту основних моральних засад суспільства. У цьому змісті кримінально-правові заходи виступають важливим, хоча і не єдиним інструментом протидії людської жорстокості щодо тварин.

Проте, для реалізації кримінальної відповідальності необхідно розпочати кримінальне провадження, провести досудове розслідування, зібрати доказову базу задля здійснення надалі судового розгляду. Специфіку проблеми жорстокого обігу із тваринами обумовлює розрізнений характер інформації про відповідні факти злочинної поведінки. Цьому виду злочинів притаманна висока латентність. Порівнюючи повідомлення у ЗМІ із даними правової статистики, можна стверджувати, що реальний стан речей невтішний, таких злочинних проявів у рази більше, ніж тих, що враховані офіційною статистикою.

Враховуючи недостатній досвід слідчих органів внутрішніх справ з розслідування даної категорії злочинів, відсутність відповідної методичної літератури щодо особливостей здійснення розслідування у таких кримінальних провадженнях, ця справа видається не такою вже й легкою.

Враховуючи складний комплексний характер такого соціального явища, як жорстоке поводження з тваринами, в якому перетинаються соціальні, медичні, психологічні, правові, кримінологічні, криміналістичні аспекти (проблеми), для його вивчення необхідно проведення глибоких комплексних наукових досліджень (бажано – науковими колективами, із залученням фахівців різних галузей). За його результатами можливо розроблення відповідних дієвих засобів і методів правової, кримінологічної та криміналістичної протидії жорсткому поводженню з тваринами. Розробці методики розслідування жорстокого поводження з тваринами присвячена тема нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція про захист домашніх тварин № 125 від 13 листопада 1987 р. // Офіційний вісник України від 01.11.2013. – 2013. – № 82. – стор. 13. – Ст. 3020.

2. *Китаева В.Н.* Животные и преступления: уголовно-правовое и криминалистическое исследование / В.Н. Китаева. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010. – 284 с.; *Данилова С.И.* Жестокое обращение с животными: особенности квалификации и производства неотложных следственных действий // Проблемы предварительного следствия и дознания: Сб. науч. тр. № 225. – М.: ВНИИ МВД России, 2008. – С. 87-99; *Головка І.А.* Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Головка Ірина Анатоліївна. – К., 2010. – 186 с.; *Кузнецов В.В.* Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: порівняльно-правове дослідження / В.В. Кузнецов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С.131-139.

3. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV // Відомості Верховної ради України. – 2006. – № 27. – ст. 230.

4. *Борейко В.Е.* Жестокость к животным и Административный кодекс Украины // Гуманитар. екол. журн. – 2010. – № 3. – С. 52-53.

5. *Douglas John*, date. Inside the mind of BTK: the true story behind the thirty-year hunt for the notorious Wichita serial killer / John Wiley & Sons, Inc., 2007. – 362 p.

6. <http://sozidanie-duhownosti.ru/publ/70-1-0-476>.

7. http://ga.org/indefenseofanimals/notice-description.tcl.newsletter_id=4293081.

8. Монологи: криминалисты о своей науке, призванной адекватно противостоять современной преступности. – Иркутск: 1999. – С. 34.

9. *Mary Lou Randour*. Link Between Animal Abuse and Human Violence // Human Relations December 2008. – no. 2. – P. 1113-1129.

10. *Мохов А.А., Копылов Д.Э.* Псовые как объекты гражданских прав // Юридический мир. – 2006. – № 12.

11. *Wright J., Hensley C.* (2003). From animal cruelty to serial murder: Applying the graduation hypothesis. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 47 (1).

12. Плешаков А., Щерба С. Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными // Советская юстиция. – 1991. – № 2. – С. 21.

13. Фишер С. Человек и животное. Этико-юридический очерк. – С.-Пб. : Изд-во Я. Канторовича, 1899. – 289 с.

14. Плешаков А., Щерба С. Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными // Советская юстиция. – 1991. – № 2. – С.21.

15. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. А.А.Чекалин. – М. : 2002. – С.704; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. А.А.Чекалин. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : 2004. – С. 726.

16. Китаев Н. и др. Проблемы расследования отдельных видов умышленных убийств. – Иркутск : 1992. – С. 100.

17. Образцов В.А. Серийные убийства как объект психологии и криминалистики. – М. : 2003. – С. 100.

18. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131. – С. 299.

Александренко В.В. Кримінально-правові та криміналістичні аспекти жорстокого поводження з тваринами

У статті розглянуті питання суспільної небезпеки, кримінально-правові та криміналістичні аспекти жорстокого поводження з тваринами.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, злочин проти моральності, суспільна небезпека жорстокого поводження з тваринами, злочинна поведінка, знущання над тваринами.

Александренко В.В. Уголовно-правовые и криминалистические аспекты жестокого обращения с животными

В статье рассматриваются вопросы общественной опасности, уголовно-правовые и криминалистические аспекты жестокого обращения с животными.

Ключевые слова: жестокое обращение с животными, преступление против нравственности, общественная опасность жестокого обращения с животными, преступное поведение, издевательство над животными.

Aleksandrenko V.V. Criminal-legal and forensic aspects of cruelty to animals

The article deals with the questions of public hazard, criminal-legal and forensic aspects of animal cruelty.

Key words: cruelty to animals, crime against morality, public hazard of cruelty to animals, criminal behaviour, to mock at animal.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015.